

Франко підтримує наш вибір *(До 175-річчя з дня народження М.Л. Кропивницького)*

Певно кожен мешканець нашого міста хоча б раз в житті відвідав обласний театр, що носить ім'я видатного нашого земляка Марка Лукича Кропивницького. Але мало хто розуміє значимість культурно-просвітницької діяльності засновника першого в світі Українського професійного театру та його впливу на погляди великого письменника, філософа і гуманіста Івана Франка. Адже справа Кропивницького виходила далеко за межі театрального мистецтва, вона надала поштовх не лише для створення Галицького театру, але й згуртувала дві рідні спільноти Західної та Східної України, що існували на межі двох імперій, в єдину українську націю.

В останній чверті XIX – на початку XX сторіччя Іван Франко зробив великий внесок в українську революційно-демократичну театральну естетику та в художні надбання українського театру. Перебуваючи в тісних зв'язках з діячами українського мистецтва: видатною співачкою Соломією Крушельницькою, українським Бояном- композитором М.В. Лисенком, Лесею Українкою, Михайлом Коцюбинським, Панасом Саксаганським (Тобілевичем), Іван Франко чверть свого життя присвятив театральній справі як драматург, критик та дослідник історії українського театру в період його становлення. Слово про театр у Франка завжди було вагоме і переконливе. Воно близьке до поглядів на театр Т. Шевченка, О. Островського, К. Станіславського і, передусім, нашого земляка Марка Кропивницького. Тому стає зрозумілим те вимогливе спостереження за творчою і організаторською діяльністю Кропивницького – драматурга, актора, режисера, антрепренера і композитора.

Опікуючись становленням театру на Галичині, яка перебувала на той час під політичним і духовним тиском Австро-Угорської імперії, Франко розумів і становище Наддніпрянського театру в Росії. Вважаючи М. Кропивницького «славозвісним по всій Україні» автором «оригінальних творів», зокрема, книжки, яка є свідченням «ліпших проявів літературного життя одноплемінної нам України», Франко зауважував, що М. Кропивницькому не все вдавалося відразу. Ранні твори драматурга, на думку критика, хибували на недовершеність композиції, недостатню стрункість побудови сюжету. Але з часом Франкова думка змінювалася. Він писав: «Українська публіка, котра так довго не чувала зі сцени рідного слова, з великим ентузіазмом приймає сей широко пливучий потік бесіди народної і буде ним любоватися, особливо ж чуючи його з уст такого артиста, як Кропивницький».

І. Франко помітив, що твори драматурга в сценічних постановках виглядають інакше. Зокрема, що вони написані не за усталеними нормами теорії драми, а навпаки, з порушенням цих норм. Тому, розглядаючи сюжет драми Кропивницького «Глитай, або ж Павук», котру пізніше він назве «одною з ліпших драматичних штук» українського репертуару, порівнював її з драматургією О. Островського. Він підтримував здорові зерна реалізму

Кропивницького та із задоволенням констатував розквіт драматичного таланту письменника, а його художні твори «запевняють йому в історії українського театру не тільки ім'я одного з його батьків, але також в історії нашого письменства ім'я видатного драматичного автора».

Оглядаючи історію українського театру першої половини XIX сторіччя, Франко робив висновок, що «від кінця XVIII віку театр на Україні мав свою доволі багату і цікаву історію і при сприяючих обставинах міг би був статися справді освітньою, цивілізаційною і національною силою..Та він нею не стався...». Бо причина цього, на думку Франка, полягала в «обрусінні» царатом України, його колонізаторській політиці, а також у відсутності в театрі суспільно значимого українського репертуару, що «був убогий» після І. Котляревського та Г. Квітки-Основ'яненка аж до часів М. Кропивницького.

Визнаючи нашого земляка батьком українського театру, Франко віддавав йому шану як борцеві за національну культуру, її очищення від іноземних впливів та проти русифікаторської політики російського самодержавства. Бо й справді внаслідок поліцейських переслідувань у 80-х – 90-х роках XIX століття театр корифеїв української сцени не міг потрапити не лише за межі російської імперії, скажімо, в Галичину чи Сербію, як того прагнув Кропивницький, а навіть в окремі губернії, на які була поділена Україна і куди приїзд театру був заборонений. Відомо, що протягом десяти років (до 1893-го) театру заборонялося відвідувати Київ.

І не випадково. Адже поява трупи у Києві у листопаді 1882 року (у тому самому Києві, який вважався центром політично небезпечної для самодержавства «партії українофілів») стала явищем надзвичайним, приголомшливим, а головне – несподіваним і вражаючим. Вистави трупи Кропивницького уже не можна було заборонити. Будь-яке обмеження, утиск здатні були викликати лише зворотню – бурхливу і небажану – реакцію. Пам'ятаючи указ 1876 року про заборону українського слова, названий Франком «соромною плямою» на всій «історії відносин між двома руськими народностями», самодержавницька влада спочатку не підозрювала, що українські вистави можуть мати не лише художній, але й політичний резонанс.

Гра акторів трупи Кропивницького перетворилася на подію надзвичайної ваги. Газетні шпальта «Зари», «Труда», «Южного края» зарясніли повними захвату відгуками. Саме така реакція киян і стала предметом спеціальних доносів агентів поліцейського нагляду, що відразу ж полетіла до Петербурга. В них зокрема зазначалося: «На півдні Росії сформована малоросійська трупа, якою керує автор кількох малоросійських п'єс Кропивницький і яка, переїжджаючи з одного місця до іншого, дає свої вистави майже виключно малоросійською мовою... Успіх цієї трупи, наприклад, у Києві був останнім часом такий великий, що викликав непорядки в театрі». Але влада, яка так боялася появи малоросійського театру, що дійсно згуртував українство в потужну спільноту, спізнилася. Попри всі утиски і заборони з боку самодержавства Український

професійний театр було створено не у Києві, а здавалося б в непримітному містечку Єлисаветграді, де поліцейські заборони ще не набули форми відвертого протистояння.

Як відомо, з другої половини XIX сторіччя наше місто називали «театральним», а городяни мали змогу бачити не лише російських, але й зарубіжних артистів. Подія, що засвідчила створення Українського професійного театру в Єлисаветграді, мала і міжнародне значення. Але російська влада ще цього не усвідомлювала. Бо розрахована на обрусіння українського народу політика самодержавства доволі впевнено зреалізовувалася на цій території. Однак попри різні адміністративні перешкоди і «кліщі», за словами Франка, «постав український театр», біля керма якого стояли М. Кропивницький, М. Старицький, М. Садовський, П. Саксаганський та патріотично налаштована молодь. Зігравши на сцені єлисаветградського театру «Наталку Полтавку» І. Котляревського, колектив трупи Кропивницького засвідчив, що віднині українці не просто народ, а нація – зі своєю культурою і мовою.

Запитаєте, чому Кропивницький для цього обрав саме оперу Котляревського? Бо героями в ній виступали люди з простого народу – кришталево чистої душі і помислів, не зіпсовані нравами аристократичного світу; вони демонстрували красу своїх поетичних почуттів без психологічних ускладнень, як то було в класичній трагедії та міщанській драмі. Як писав Франко, вона «позволяла зазирнути в душу тих верств народу, котрих тільки рідко доторкається перо драматичних списателів Західної Європи».

На думку Франка, причина нечуваного успіху українських вистав у постановках Кропивницького полягала у головній силі театру – в акторах та його репертуарі. «Гра українських артистів, - писав він, - то не була дилетантська імпровізація, але здобуток сумлінних студій, глибокого знання українського народу і його життя, освітленого інтуїцією великих талантів». Він казав, що український театр в Росії став «вогнищем українського письменства». Навіть появою своїх творів – «Украденого щастя», «Рябини» та ін. – Франко завдячував саме цьому впливові. На загальних зборах «Руської бесіди» у Львові наприкінці грудня 1894 року Франко заявив, що розвиток галицького театру «датується від впливу українського», тобто впливу театру Кропивницького із Наддніпрянської України. Це ще один доказ того, який величезний вплив справа Кропивницького мала на становлення Галицько-Наддніпрянських культурних відносин. І без сумніву можна говорити про те, що завдяки неймовірним зусиллям Кропивницького, його самовідданих праці у боротьбі за національну культуру і мову, Франко вбачав в його особі побратима по духу. Не відомо, чи зустрічалися ці два велетні особисто. Але якщо так, то, без сумніву, їх поєднували біль і турбота за долю українського народу, його культуру, його місце в сім'ї європейських націй.

Український театр, створений Кропивницьким, зайняв гідне місце у вінку європейських культур і продовжує високо нести прапор народності, життєвої правди, добра і любові, піднятий нашими геніями. Хоча І. Франко і

не став засновником театру на Галичині, проте він став Розумом нації. Його інтелект сягав далеко за межі театральної культури і мистецтва. Він був письменником, поетом, публіцистом, істориком, економістом, філософом-гуманістом. Але й опікувався театральною справою, написавши низку п'єс, які стали шедеврами світової класики, зокрема «Украдене щастя». Геній Кропивницького, виявлений у практичних діях, також був спрямований на позитивні зміни у суспільному житті народу. Тому Франко завжди мав довіру до свого східного побратима, який не тільки заснував перший професійний театр на Україні, але й підготував цілу плеяду талановитих акторів і режисерів, наприклад, І. Гриневицького та Г. Біберовича, які очолили професійні трупи на Західній Україні, зокрема театр «Руська бесіда» у Львові.

Геній Кропивницького сьогодні треба оцінювати вже не тільки у культурній, але й у громадсько-політичній площині. Бо як і Шекспір створенням національного театру в Англії засвідчив існування північної нації британців, так і Кропивницький отримав право називатися розбудовником Української нації, засвідчивши перед усім світом, що «була, є і буде така культура, доки існує багатомільйонний український народ».

Продовженням цієї справжньої дружби є приклад з нашого драматичного сьогоднішнього дня. Так бійці з кіровоградського загону спецпризначення разом із патріотами-галичанами пліч-о-пліч захищають наш народ від російського агресора на сході країни, відстоюючи нашу незалежність. Слава вам, франківці, слава кропивничанам!

Отож, шановні краєзнавці, єднаймося навколо славного імені Кропивницького, яке гідне стати найменням нашому місту, як взірць служіння Україні, і підтримаємо ідею встановлення пам'ятника на центральній площі міста генію української нації. Бо як і Франко на своїй батьківщині, так і Кропивницький в нашому місті, заслуговує на таку шану. Особливо напередодні 175-річчя з дня народження, яке ми відзначатимемо 6 травня 2015 року, і нарешті надамо нашому місту гідну назву, позбавлену радянської та імперської символіки, навіть із церковним забарвленням.

Порівняно з назвою міста «Івано-Франківськ», назва «Кропивницький», на думку багатьох громадян, звучить переконливо, утверджуючи історичні та культурні надбання нашого краю, а головне – патріотично! Великий гуманіст Франко без сумніву підтримав би наш вибір.

Ігор СМІЧЕК, член Національної Спільноти театральних діячів України.

PS

Справжній монументальний пам'ятник українському письменнику і мислителю Іванові Франкові місто, яке назване його ім'ям, одержало тільки за часів незалежності України. Його встановили в середмісті неподалік обласного театру музичної драми, який до речі теж носить ім'я письменника-каменяра.

Над зведенням монументу міська влада Івано-Франківська замислилася після демонтажу в 1990 році на одному з центральних майданів міста

пам'ятника Леніна. Ця величезна і красива площа втратила свою центральну фігуру. З метою заповнення пустоти розглядалось безліч варіантів. Були пропозиції будівництва великого красивого фонтану або встановлення пам'ятника Тарасові Шевченкові. Однак всі ці варіанти були відкинуті на користь вшанування і увіковічення в місті відомого письменника Івана Франка.

Пам'ятник Іванові Франку в Івано-Франківську створювали два відомі місцеві скульптори Любомир Яремчук й Микола Посікіра. Його урочисто відкрили в серпні 1995 року. Скульптори створили динамічну постать, виразно виділивши обличчя письменника, яке символізує задуманого мислителя. Встановили монумент поета на високому постаменті вкритому гранітними плитами. Сьогодні це місце вшанування видатної творчості «Каменяра» та проведення різноманітних культурних заходів.